

HŐMÉRSÉKLET HATÁSA A LIZOZIM FLUORESZCENCIÁJÁRA ÉS ENZIMAKTIVITÁSÁRA

BAJUSZ TAMÁSNÉ DR.*—DR. VÁRKONYI ZOLTÁN**

Bevezetés, irodalmi áttekintés

Az élő szervezetekben végbemenő valamennyi folyamat speciális, az előre jellemző fehérjekatalizátorok, enzimek hatására folyik le. Így a proteinek közvetlenül szerepet játszanak minden ismert biológiai folyamatban, és ezzel a proteinek struktúrája és funkciója közötti kapcsolat a molekuláris biológia kutatásának egy érdekes és fontos területévé vált. E terület megközelítése számos biofizikai és biokémiai módszerrel lehetséges. A funkció és a szerkezet kapcsolata vizsgálatának egy fontos módszere a fluoreszcenciás vizsgálati mód, amely dinamikus, ugyanakkor érzékeny eszközt szolgáltat a proteinek állapotában, struktúrájában, mikrokozonyetében beálló változások tanulmányozásához, és bizonyos felvilágosítást képes adni a biokémiai folyamatok lefolyásáról is [1]. A fluoreszcenciás módszer előnye más módszerekkel szemben továbbá az, hogy gyors, kényelmes, kevés anyag felhasználásával az objektum sérülése nélkül alkalmazható. (Pl. Perlmann [2.] 1%-os pepszinogén oldatot használt az optikai forgatás tanulmányozásához, és mindössze 0,025%-os oldatot a fluoreszcencia tanulmányozására.)

Az enzimek esetében a hőmérséklettől való függés ismerete és vizsgálata azért jelentős, mert az enzimek biológiai hatását, működését minden olyan fizikai jellemző befolyásolja, amely rájuk, mint fehérjemolekulákra hatással van. A hőmérséklet emelésével pedig a proteinek könnyen elveszthetik eredeti, nativ tulajdonságaikat, olyan konformációs változások jöhetnek létre, amelyek után a fehérjék már biológiai aktivitással nem rendelkeznek [3.].

Vizsgálati anyagul a lizozimet választottuk, amely megtalálható a tyúktojás fehérjében, de előfordul az élő szervezet különböző váladékaiban, pl. könny, nyál, stb. [4.] is. A glikozidázok közé tartozik, amelyekre jellemző, hogy a glikozidokban, az összetett cukrokban és a poliszaharidokban előforduló glikozidkötést hasítják fel vízfelvétel közben [5.]. A lizozim, amely ezen enzimek közül kiténik magas hőstabilitásával, acetilaminopoliszaharidokat hidrolizál [4, 5.]. Iparban több helyen is használják pl. az élesztőből történő enzimmányozásnál. Minthogy az invertáz és a laktáz endo-enzimek, ezek csak a sejtek elroncsolása (pl. dörzsölés) vagy autolízise után hozzáférhetőek, sejteltárasra lizozimet is használnak [5.].

A lizozim fluoreszcencia jellemzőinek hőmérséklet okozta változásával több szerző foglalkozott. Gally és Edelman [6.] eredményeivel megegyezően Joly [7.],

* Élelmiszeripari Műveletek és Gépek Tanszék

** JATE Biofizika Tanszék

Turoverov és munkatársai [8.], Konev [9.] és Chen [10.] is arra a megállapításra jutottak, hogy a lizozim fluoreszcenciájának termikus kioltási görbéje 15°—55 °C-ig pH 2,3 és 6,4 között majdnem lineáris, sőt [11.] függetlennek találták pH 6,04 és 8,5 között is. A fluoreszcencia intenzitás hőmérséklettel való változásának lineáris volta összhangban van azzal, hogy ebben a pH tartományban a hőmérséklet-emelkedés nem eredményez strukturális változást [12., 13.]. Ebben a tartományban a változások reverzibilisnek mutatkoztak.

Célunk az volt, hogy a tanulmányozott enzim esetében együtt vizsgáljuk a fluoreszcencia spektrumot és az enzimaktivitást, és a jellemzők alapján vonjunk le következtetést a konformációs átalakulás hőmérsékleti intervallumáról, az átmenet reverzibilitásáról és meghatározzuk az átmenet termodinamikai paramétereit.

Vizsgált anyagok és kísérleti módszerek

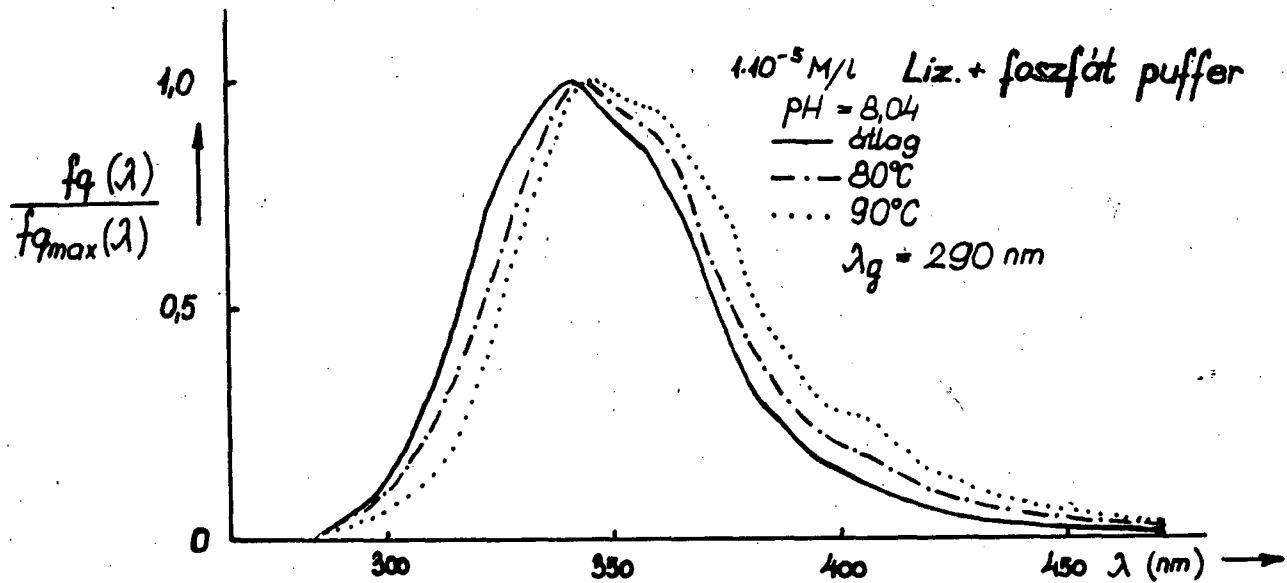
Vizsgálatainkhoz Nutritional Biochemical Corporation (Cleveland) cég lizozim készítményét használtuk, amely háromszor kristályosított 6000—10 000 egység/mg aktivitású. Aminosav szekvenciája és szerkezete jól ismert [14.], fluoreszcenciájára viszonylag sok irodalmi adat is a rendelkezésünkre állt, sőt fluoreszcencia jellemzőinek a változását is vizsgálták már bizonyos hőmérsékleti tartományban és pH értékek esetén [6., 11., 10., 8., 7., 15.].

A fluoreszcencia színeket a JATE Biofizika Tanszékén összeállított spektrofotométerrel [14.], túlnyomórészt a gerjesztő fényre merőleges megfigyelés mellett temperálható küvettában vettük fel.

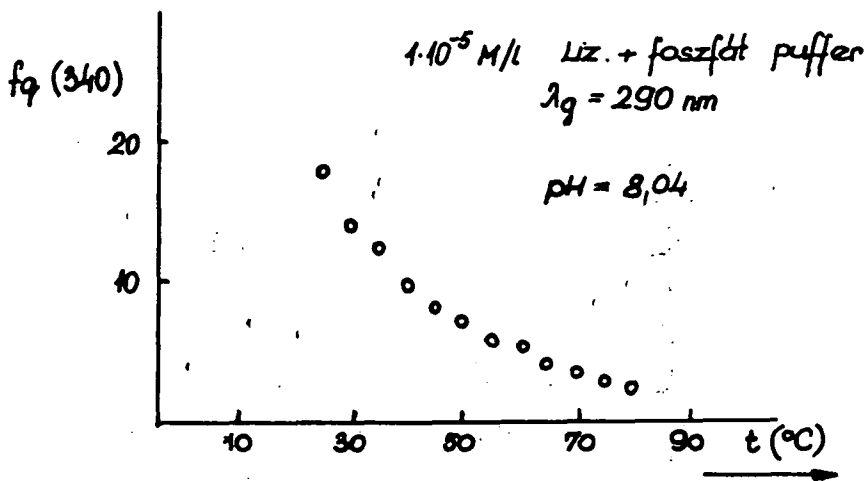
A lizozim aktivitását spektrofotometrikan vizsgáltuk [16.]. Szubsztrátként *Micrococcus Lysodeikticus* (Worthington Biochemical Corporation, Freehold, New Jersey) készítményt használtunk. Az aktivitásváltozással járó optikai denzitásváltozást egy Optica Milano CF4DR típusú spektrofotométeren 650 nm-nél figyeltük meg. A mérés során az oldat melegítése folyamatosan történt. A leolvasást mindig akkor végeztük, amikor az oldat a küvettában felvette a kívánt hőmérsékletet. A 90 °C hőmérséklet elérése után az oldatot azonnal hűteni kezdtük.

Mérési eredmények, diszkusszió

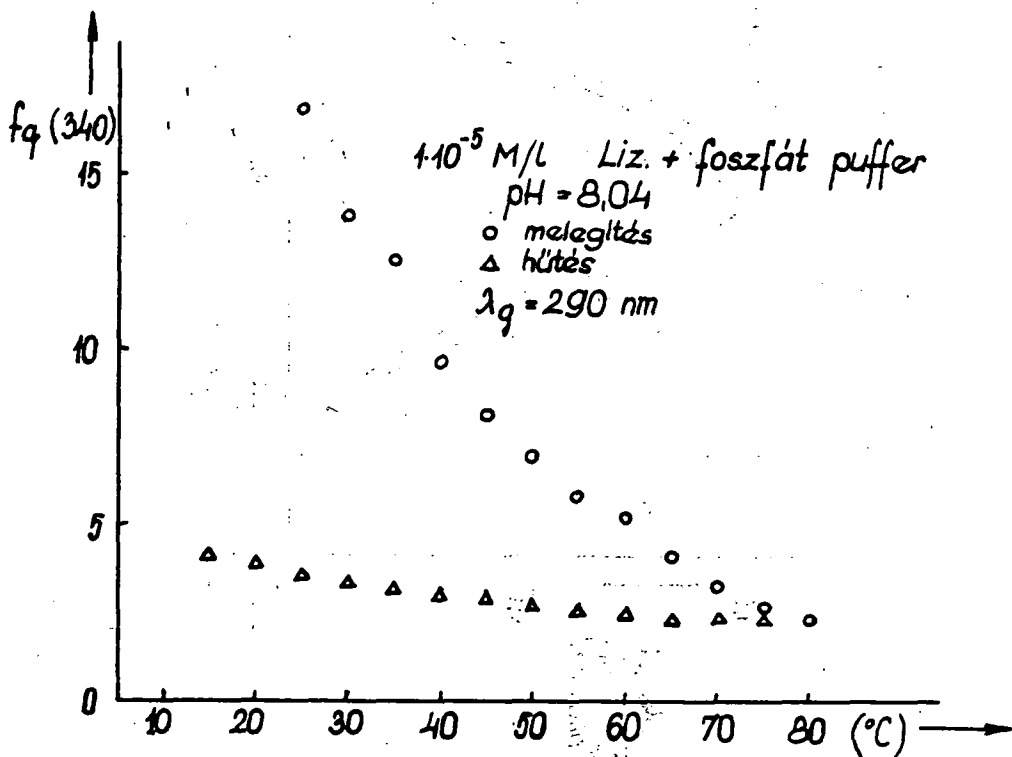
Meghatároztuk a lizozim-oldat fluoreszcencia színeket 10—90 °C hőmérsékleti intervallumban úgy, hogy a hőmérsékletet 5 °C-onként emeltük. Az 1×10^{-5} M/l koncentrációjú lizozim oldat (pH=8,04) emissziós színeket ($\lambda_{gerj}=290$ nm) az 1. ábra mutatja. A hőmérséklet emelése során azt tapasztaltuk, hogy kb. 50 °C-ig melegítve az oldatokat a spektrális eloszlás jelentősen nem változott. Magasabb hőmérsékleten azonban eltérés mutatkozott a spektrális eloszlásban és csekély mértékű maximum eltolódás is tapasztalható a hosszabb hullámok felé. A spektrum hosszuhullámú eltolódása Barenboim és munkatársai [17.] által a tripszinre talált eredményekhez hasonlóan arról tanúskodik, hogy a triplofán maradványok, amelyek a nativ makromolekulánál hidrofób környezetben vannak, átmenet következtében az oldószer számára hozzáférhetővé válnak, és ez a makromolekulák szétszakadásáról tanúskodik. Másrészt oka lehet az is [18.], hogyha a makromolekula rezgési energiája jelentősen megnő, és az intramolekuláris kötések a hőmérséklet emelése következtében meggyengülnek, a gerjesztés pillanatában létrejöhét a molekula denaturációja, vagy a molekula más nagyobb potenciális energiának megfelelő módosulatba mehet át. A spektrum enyhe kiszélesedése pedig kapcsolatban lehet a tirozin maradványok hatásának megnövekedésével a fluoreszcencia spektrumban [17.].

1. ábra. $1 \times 10^{-5} \text{ M/l}$ koncentrációjú foszfát pufferes (pH 8,04) lizozim oldat relatív emissziós színeképei különböző hőmérsékleteken 290 nm-es gerjesztésnél

2. ábra. $1 \times 10^{-5} \text{ M/l}$ koncentrációjú foszfát pufferes (pH 8,04) lizozim oldat fluoreszcencia maximumai önkényes egységben a hőmérséklet függvényében 290 nm-es gerjesztésnél

3. ábra. A lizozim $1 \times 10^{-5} \text{ M/l}$ koncentrációjú pH 8,04-es foszfát pufferes oldatának fluoreszcencia maximumai a hőmérséklet függvényében (○-melegítéssel nyert adatok, △-90 °C-ra felmelegített és visszahűtéssel nyert adatok)

A 80–90 °C-ra felmelegített, majd lehűtött oldatok fluoreszcencia spektrumainak alakja hasonló volt a melegítéskor kapottakéhoz.

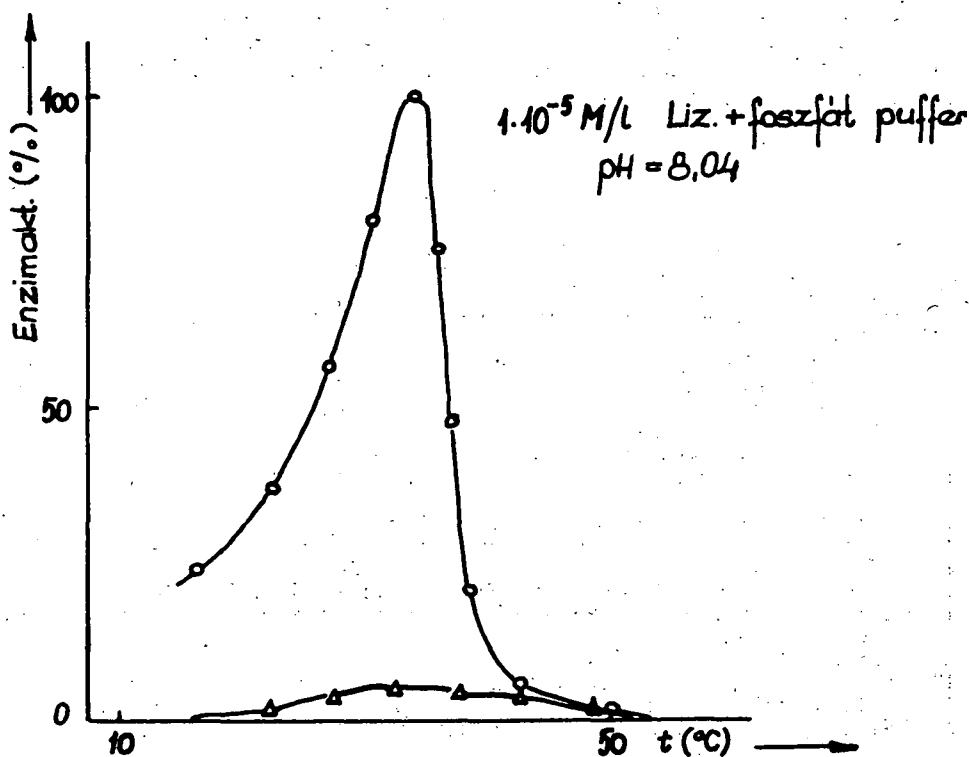
A fluoreszcencia spektrumokat úgy is felvettük, hogy az 50 °C-ra melegített oldatokat hűtöttük le. A hűtve, illetve melegítve felvett spektrumok alakjában nincs különbség.

A 290 nm-nél gerjesztett fluoreszcencia spektrumok maximumai a hőmérséklet növelésével jelentősen csökkentek (2. ábra). Ez a csökkenés kb. 40–45 °C-ig monoton itt az egyenes iránytényezője –0,9. Kb. 40–45 °C-nál a görbe iránya és meredeksége megváltozott, az iránytényező most –0,4.

Melegítéskor a fluoreszcencia intenzitás jelentősen csökkent (3. ábra), míg visszahűtéskor csak csekély mértékben növekszik. Visszahűtéskor az intenzitás jóval kisebb, mint ugyanazon a hőmérsékleten melegítéskor volt. A visszahűtés és a melegítés közötti különbség a hő okozta irreverzibilis változásról tanúskodik.

A fluoreszcencia 340 nm-nél mért intenzitása megegyezett a melegítéskor kapott értékekkel. Tehát 50 °C-ig a melegítés hatására az enzimből maradó változás nem következett be, azaz a változás reverzibilis, eltérően a magasabb hőmérsékletre történő melegítéstől. Az 50 °C-ról történő visszahűtéskor kapott eredmények arról tanúskodnak, hogy ebben a hőmérsékleti intervallumban tisztán hőmérsékleti kioltással van dolgunk.

Az emisszióméréssel párhuzamosan meghatároztuk az 1×10^{-5} M/l koncentrációjú és 8,04 pH-jú lizozimoldat aktivitását is %-ban, a hőmérséklet függvényében (4. ábra).

4. ábra. A lizozim 1×10^{-5} M/l koncentrációjú foszfát pufferes (pH 8,04) oldatának aktivitási görbéje a hőmérséklet függvényében (—○— melegítés, —△— hűtés)

Az aktivitás kb. 35 °C-nál éri el a maximumát, 10—35 °C-ig jelentős növekedést 35 °C felett pedig nagymértékű csökkenést mutat a hőmérséklet emelésekor. Az enzim 60 °C környékén már teljesen inaktívvá válik. Az oldat visszahűtésekor mért értékek — bár csekély mértékben — 35 °C-ig szintén növekednek, majd csökkennek, de a hűtés után kapott maximális aktivitás értéke a melegítéskor kapott maximum értéknek csupán 5%-a.

Az aktivitás és a fluoreszcencia intenzitás mérései alapján megállapíthatjuk, hogy a fluoreszcencia intenzitás — hőmérséklet görbe menetéről meg lehet határozni azt a hőmérsékleti intervallumot, ahol az enzim elveszti biológiai aktivitását. A hűtéskor kapott értékek reverzibilitásának mértékéből pedig következtetni tudunk a konformációs átalakulás jellegére. Ezek az eredmények összhangban vannak azokkal, amelyeket Gabel és munkatársai [19.] kimotripsinnél, valamint Perlmann [2.] pepszinogén oldat esetében tapasztaltak.

Összefoglalás

Párhuzamosan végzett fluoreszcencia és aktivitásmérések azt mutatták, hogy a lizozim oldat aktivitásának és fluoreszcencia intenzitásának az értéke teljesen helyreáll, ha az oldatot 50 °C-ig történő melegítés után hűtjük. Ekkor még nem jött létre konformációs változás. Az 50—90 °C tartományban a változások irreverzibilisek. A fluoreszcencia intenzitásmérése és összevetése az aktivitás mérésekkel alkalmas eszköz a konformációs átmenet hőmérsékleti intervallumának és a folyamat jellegének a tanulmányozására.

IRODALOM

1. *Styer, L.*: Science 162, 526, (1968)
2. *Perlmann, G. E.*; Biopolymers Symposia No. 1 pp 383 (1964)
3. *Straub F. B.*; Biokémia Medicina Könyvkiadó, Bp., 1961.
4. *Rapoport, S. M.*; Medizinische Biochemie, VEB Verlag Volk und Gesundheit, Berlin, 1969.
5. *Dr. Tolnay P.*; Ipari enzimológia. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 1963.
6. *Gally, J. A., Edelman, G. H.*: Biochim. Biophys. Acta 60, 499, (1962)
7. *Жоли, М.*: „Физическая химия денатурации белков,” Мир, Москва, 1968.
8. *Barenboim, G. M., Domanskii A. N., Turoverov K. K.*: „Luminescence of biopolymers and cells” Plenum Press, New York—London, 1969.
9. *Konev, S. V.*: Dok. Akad. Nauk. SSSR 116, 594, (1957)
10. *Chen, R. F.*: „Fluorescence: Theory, Instrumentation and Practice” M. Dekker, Inc. New York, 1967.
11. *Steiner, R. F., Edelhoch G. H.*; Biochim. Biophys. Acta 66, 341, (1963)
12. *Donovan, J., Laskowski M., Jr and H. A. Scheraga*: J. Am. Chem. Soc. 82, 2154, (1960)
13. *Tanford, C., Wagner M.*; J. Am. Chem. Soc. 76, 3331, (1954)
14. *Várkonyi Z.—Kovács K.*; Acta Biochim. et Biophys. Acad. Sci. Hung. 7, (1972)
15. *Konev, S. V.*: Fluorescence and Phosphorescence of Proteins and Nucleic Acids. Plenum Press, New York, 1967.
16. *Schugar, D.*; Biochim. Biophys. Acta 8, 302, (1952)
17. *Баренбойм, Г. М., Соколенко, В. А., Туреверов, К. К.*: Цитология 10, 636, (1968)
18. *Ljovsin, V. L.*; Folyékony és szilárd anyagok fotolumineszcenciája. Akadémiai Kiadó, Bp., 1956.
19. *Gabeli D., Steinberg I. Z., Katschalki E.*: Biochemistry 10, 4661, (1971)

EFFECT OF TEMPERATURE ON THE FLUORESCENCE AND ENZYMIC ACTIVITY OF LYSOZYME

K. Bajusz and Z. Várkonyi

Parallel measurements of fluorescence and activity showed that the values of the activity and the fluorescence intensity of a lysozyme solution were fully restored if the solution was cooled after heating to 50 °C; no conformational change had as yet taken place. In the range 50—90 °C the changes were irreversible. Measurement of the fluorescence intensities and their comparison with activity measurements is a suitable means of studying the temperature interval of the conformation transition and the nature of the process.

DER EINFLUSS DER TEMPERATUR AUF DIE FLUORESCENZ UND ENZYMAKTIVITÄT DES LYSOZYM

K. Bajusz—Z. Várkonyi

Parallel angestellte Fluoreszenz- und Aktivitätsmessungen haben gezeigt, dass die Aktivität und Fluoreszenzintensitätswerte der Lysozymlösung vollkommen wiederhergestellt werden, wenn die Lösung nach Erwärmen auf 50 °C gekühlt wird. Zu dieser Zeit ist noch keine Konformationsänderung eingetreten. Im Temperaturbereich von 50—90 °C sind die Veränderungen irreversibel. Die Messung der Fluoreszenzintensitäten und ihr Vergleich mit den Aktivitätsmessungen stellen ein geeignetes Mittel zum Studium des Temperaturintervalles des Konformationsüberganges und des Charakters des Vorganges dar.

ВЛИЯНИЕ ТЕМПЕРАТУРЫ НА ФЛУОРЕСЦЕНЦИЮ ЛИЗОЗИМА И АКТИВНОСТЬ ЭНЗИМА

Т. Байус—З.—Варкони

Проводимые параллельно измерения флуоресценции и активности свидетельствуют о том, что показатель активности раствора лизозима и интенсивности флуоресценции полностью восстанавливаются, если после подогревания до 50 °C раствор лизозима подвергался охлаждению, так как при этом ещё не произошло изменение конформации. В области температур от 50 до 90 °C изменения уже необратимы. Измерения интенсивности флуоресценции и сопоставление их с измерениями активности является одним из целесообразных путей исследования температурного интервала и характера процесса конформационного обращения (перехода).